

Socio-Economic Status of Workers in Fisheries Processing Facilities: The Sample of the Black Sea

Mehmet Emin Erdem^{1,a,*}, Şennan Yücel^{1,b}, Selahattin Çoban^{2,c}

¹Faculty of Fisheries, Sinop University 57000 Sinop, Türkiye

²Foça Gendarmerie Commando School Command 35200 İzmir, Türkiye

*Corresponding author

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p><i>Research Article</i></p> <p>Received : 01/10/2021 Accepted : 18/07/2022</p> <p><i>Keywords:</i> Black sea Processing plant Socio-economy Seafood Survey</p>	<p>It is aimed to determine the socio-economic status of the people working in the seafood processing facilities in the Black Sea Region. A questionnaire was applied to a total of 102 sector employees working in 7 seafood processing plants operating in the Region to determine their social and economic status. There were 24 questions in the questionnaire and it was attempted to determine the socio-economic data of the participants such as age, gender, education level, working time, residence ownership, monthly income, and leisure time. The average working hours of the employees in their facilities are 1-5 years, the monthly income of 40.2% is between 2001-2500 TL. It has been determined that the personnel participating in the survey are 90.2% workers, 2% foremen, 2% technicians and 3.8% engineers.</p>

Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 10(7): 1230-1236, 2022

Su Ürünleri İşleme Tesislerinde Çalışanların Sosyo-Ekonomik Durumları: Karadeniz Bölgesi Örneği

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p><i>Araştırma Makalesi</i></p> <p>Geliş : 01/10/2021 Kabul : 18/07/2022</p> <p><i>Anahtar Kelimeler:</i> Karadeniz İşleme tesisi Sosyo-ekonomi Su ürünleri Anket</p>	<p>Karadeniz Bölgesi'ndeki su ürünleri işleme tesislerinde çalışan kişilerin sosyo-ekonomik durumlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bölge'de faaliyet gösteren 7 su ürünleri işleme tesisinde çalışan toplam 102 sektör çalışanına sosyal ve ekonomik durumlarını belirlemeye yönelik anket uygulanmıştır. Anket formunda 24 soru yer almıştır ve katılımcılara yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalışma süreleri, konut mülkiyeti, aylık gelir, boş zamanlarını değerlendirme gibi sorular sorularak sosyo-ekonomik durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan personellerin cinsiyet dağılımları %23,5'inin kadın olduğu belirlenmiştir. Tesislerdeki çalışanların ortalama çalışma süreleri 1-5 yıldır, %40,2'sinin aylık gelirleri 2001-2500 TL arasındadır. Ankete katılan personelin %90,2'si işçi, %2'si ustabaşı, %2'si teknisyen ve %3,8'i su ürünleri mühendisi olduğu tespit etmiştir.</p>

^a merdem@sinop.edu.tr

^b <http://orcid.org/0000-0002-3245-8177>

^c syucel@sinop.edu.tr

^d <http://orcid.org/0000-0002-0522-9846>

^e selahattincoban44@gmail.com

^f <http://orcid.org/0000-0002-4238-3340>

Giriş

Dünya su ürünleri üretiminin yaklaşık %0,5'lik kısmını oluşturan Türkiye, dünya ülkeleri arasında 27. sırada ve Avrupa ülkeleri arasında ise 8. sırada yer almaktadır (Ulucan Şahin, 2020). Ülkemizde 2020 yılında 752 692 ton su ürünleri üretimi gerçekleşmiş, bu üretimin yarısı avcılıktan yarısı yetiştiricilikten sağlanmıştır. 2020 yılında hem avcılık hem de yetiştiricilik üretiminde artış görülmüş olup yetiştiricilik yolu ile elde edilen su ürünleri üretimi 421 411 ton iken avcılık yoluyla yapılan üretim yetiştiricilik ürünlerinin gerisinde kalarak 331 281 ton gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021). Su ürünleri işleyen tesislerin sayısı son yıllarda ülkemizde artış göstermektedir. Balık unu ve balık yağı işleme tesisleri de bu işletmelerde işlenen ürünlerin başında yer almaktadır. Ülkemizde tütsülenmiş ve tuzlanmış balık, dondurulmuş balık, marine edilmiş su ürünleri, taze ya da soğutulmuş kültür balıkları, kurbağa bacağı, surimi ve deniz salyangozu ise işlenmiş diğer su ürünlerini oluşturmaktadır. Ayrıca Balık unu ve yağı fabrikaları da su ürünleri işleme sektörü içerisinde yer almaktadır.

Türkiye'de faaliyet gösteren su ürünleri işleme tesisleri, faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için gerekli izinleri aldıktan sonra Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi (GGBS)'ne kaydedilmektedir. Ülkemizde Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi'ne kaydı bulunan toplam 192 su ürünleri işleme tesisi bulunmaktadır. Bu işletmelerin 59 tanesi Marmara, 55 tanesi Ege, 37 tanesi Karadeniz, 24 tanesi Akdeniz, 14 tanesi İç Anadolu ve 1 tanesi de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi'ne kayıtlı su ürünleri işleme tesislerinden 93 tanesi Avrupa Birliği ülkelerine ihracat yapabilecek şartları sağlamış ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından gerekli izinleri almıştır.

Su ürünleri alanında üreticiler ile tüketiciler arasında konumlanan, su ürünlerinin işlenmesine ve ülke ekonomisi için önemli katma değer oluşmasına katkı sağlayan işleme fabrikaları çalışanlarının sosyo-ekonomik durumlarının belirlenmesi, sorunlarının ortaya çıkarılması ve çözüm önerileri sunulması, balıkçılık sektörünü geliştirecektir. Su ürünleri endüstrisinde çalışan kişilerin yaşadıkları sorunların anlaşılması ve bu problemlerin çözüme kavuşturulması sektörün gelişmesi açısından önem arz etmektedir. Ülkemizde su ürünleri sektörü çalışanlarına yönelik yapılan çalışma sayısı oldukça azdır. Su ürünleri sektörü çalışanlarının yaşadıkları sorunların belirlenmesi ve bu problemlere çözüm önerileri sunulması sektörün gelişmesi için gereklidir (Demirkol ve Yüksel, 2013).

Su ürünleri işleme sektöründe çalışanların sosyo-ekonomik yapılarının belirlenmesi için kullanılan sosyal ve ekonomik değerlendirmeler ile, bölgelere göre su ürünlerinin verimliliği, üretim miktarlarının belirlenmesi ve ekonomik değeri yüksek ürün geliştirmesi, maliyetlerin ve giderlerin ortaya çıkarılması, iş gücünün artırılması, yeni iş imkânlarının yaratılması, teknolojik kaynakların kullanılması ve belki de en önemlisi çalışanlarının mutluluğu ve refahının artırılması gibi konuların düzenlenmesinde belirleyici olabileceği düşünülmektedir (Franquesa ve ark., 2001; Altınbaş ve Menekşe, 2000; Yücel ve Acar, 2018; Çağlak ve ark., 2012; Onay ve Erdoğan Sağlam, 2020).

2017 yılında ülkemizde 31 842 kişi su ürünleri işleme sektöründe istihdam edilmiştir (TÜİK, 2019). Bu sayı günümüz şartlar için azımsanamayacak düzeydedir. Mevcut çalışma, su ürünlerinde çalışan insanlarımızın yaşam standartlarını, çalışma koşullarını, gelirlerini, iş memnuniyetlerini, iş hayatındaki beklentilerini yani sosyal ve ekonomik durumlarını ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Çalışma sürecinde Karadeniz Bölgesinde bulunan fabrikalarda anket çalışmaları yapılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Araştırma, Karadeniz Bölgesi'nde Sinop, Samsun, Trabzon, Rize, Artvin, Gümüşhane, Bayburt, Amasya, Giresun, Gümüşhane, Amasya, Ordu, Kastamonu, Tokat, Zonguldak, Karabük, Düzce, Bartın ve Bolu illerinde faaliyet gösteren su ürünleri işleme tesisleri yöneticileri ile görüşülerek 2018-2019 yılları arasında yürütülmüştür. Karadeniz Bölgesi'ndeki illerde toplam 37 adet su ürünleri işleme tesisinin olduğu tespit edilmiştir (Altun, 2018). Çalışmanın yürütülmesine izin verilen 7 adet su ürünleri işleme tesislerinde; farklı pozisyonlarda çalışan 102 çalışana yüz yüze uygulanan anketler ile sonuçlar ortaya konulmuştur. Çalışmamıza destek veren işleme tesisleri Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Araştırmaya katılan işleme fabrikaları

Table 1. Processing factories participating in the research

İşletme Adı	Bulunduğu il	Anket Sayısı
Sadıklar Su Ürünleri	Trabzon	15
Sagun Su Ürünleri	Samsun	8
Baysun Su Ürünleri	Sinop	17
Yakakent Su Ürünleri	Samsun	19
Dalyan Su Ürünleri	Sinop	16
Sürsan Su Ürünleri	Rize	7
Sibal Su Ürünleri	Sinop	20
Toplam		102

Çizelge 2. Yaş grubu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Table 2. Frequency and percentage distributions related to the age group variable

Yaş Grubu	Frekans	%
18-30	30	29,4
31-40	32	31,4
41-50	31	30,4
51-60	9	8,8
61 yaş ve üzeri	15	14,7
Toplam	102	100,0

Çizelge 3. Eğitim durumlarına ilişkin dağılımlar

Table 3. Distribution of educational status

Eğitim Durumu	Frekans	%
İlkokul	6	5,9
Ortaokul	20	19,6
Lise	36	35,3
Yüksekokul	25	24,5
Fakülte	15	14,7
Toplam	102	100,0

Çizelge 4. Sektörde kaç yıl çalıştıklarına ilişkin dağılımları
Table 4. Distribution of how many years they have worked in the sector

Sektörde Çalışma Süresi	Frekans	%
1 yıl altı	16	15,7
1-5 yıl	38	37,3
6-10 yıl	25	24,5
11-16 yıl	20	19,6
16- +	3	2,9

Çizelge 5. Katılımcıların konut mülkiyetine ilişkin dağılımları
Table 5. Distribution of the participants regarding residential property

Konut Mülkiyeti	Frekans	Yüzde
Kira	35	34,7
Kendime ait	40	39,6
Ailemin yanında yaşıyorum	27	25,7
Toplam	102	100,0

Çizelge 6. Katılımcıların iş yerindeki görev türüne ilişkin dağılımları
Table 6. Distribution of the participants regarding the type of task in the workplace

İş Yerindeki Görevi	Frekans	Yüzde
İşçi	92	90,2
Ustabaşı	2	2,0
Teknisyen	2	2,0
Mühendis	4	3,8
Yönetici	2	2,0
Toplam	102	100,0

Çizelge 7. Katılımcıların aylık gelir değişkenine ilişkin dağılımları
Table 7. Distribution of the participants regarding the monthly income

Aylık gelir durumu (TL)	Frekans	Yüzde
1500-2000	5	4,9
2001-2500	41	40,2
2501-3000	38	37,3
3001-3500	13	12,7
3501 TL ve üzeri	5	4,9
Toplam	102	100,0

Çizelge 8. Katılımcıların eş ve çocuklarının çalışma durumu değişkenine ilişkin dağılımları
Table 8. The distribution of the variables of employment status of the spouses and children of the participants

Bakmakla Yükümlü Oldukları Kişi Sayısı	Frekans	Yüzde
0	28	27,5
1	26	25,5
2	28	27,5
3	17	16,7
4 ve üzeri	3	2,9
Toplam	102	100,0

Araştırmanın amaçlarına uygun olarak çalışanların sosyo-ekonomik durumlarını belirlemek için anket formunda katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, konut mülkiyet durumu, gelir düzeyi, konut

ısınlama tipi, kitap ve gazete okuma alışkanlığı gibi bilgilerini elde etmeye yönelik 24 soru sorulmuştur.

Verilerin analizinde, betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Likert tipi sorular, eşit ortalamalar esas alınarak istatistiksel analizi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri belirlenmesinin yanında t-testi ve ANOVA (tek yönlü varyans analizi) testleri kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 programı ile analiz edilmiştir ve verilerin istatistiksel anlamlılık düzeyi $P < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösterip, araştırmaya dahil olan su ürünleri işleme tesislerinde çalışanların %3,5'inin kadın olduğu belirlenmiştir (Çizelge 2). Kadın çalışan sayısının en yoğun olduğu işletmenin %36,8'lik oranla Yakakent Su Ürünleri olduğu, erkek çalışan sayısının en yoğun olduğu işletmenin ise %100'lük oranla SÜRSAN Su Ürünleri İşleme tesisi olduğu belirlenmiştir. İşletmelerde çalışan personellerin cinsiyetlerine ilişkin dağılımları incelendiğinde; erkek çalışan sayısı kadın çalışan sayısından yaklaşık 3 kat fazla çıkmıştır. Çalışanların yaşları incelendiğinde, yaş dağılımının 18-60 arasında olduğu, genç çalışan oranının yüksek olduğu, ağırlıklı olarak 18 ila 50 yaş grubunun %90'ı oluşturduğu tespit edilmiştir.

Su ürünleri işleme tesislerinde çalışanların eğitim durumları ve sektörde çalışma sürelerine ilişkin dağılımlarına bakıldığında (Çizelge 3); su ürünleri işleme tesislerinde çalışan kişilerin %5,9'unun ilköğretim, %19,6'sının ortaokul, %35,3'ünün lise, %24,5'inin yüksekokul ve %14,7'sinin de üniversite mezunu olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuçlara göre sektörde çalışanların eğitim durumlarının iyi düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Toplam 40 çalışanın üniversite mezunu olmuş olması da sektörün gelişimi için önemli bir veridir.

Katılımcıların sektörde çalışma sürelerine ilişkin dağılımları incelendiğinde: çalışanların ağırlıklı olarak 1-5 yıl süreyle sektörde çalıştıkları görülmektedir (Çizelge 4). Su ürünleri işleme tesislerinde yoğun çalışma şartlarının ve uzun çalışma sürelerinin olması gibi unsurlar, çalışanların uzun yıllar sektörde kalmalarını engelleyen en önemli unsurlardandır. Bunun sürdürülebilir olması ve tecrübeli elemanların sektörde tutulabilmesi için çalışma şartlarının ve çalışma sürelerinin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Barınma ile ilgili olarak Çizelge 5'te katılımcıların %34,7'sinin kiralık evlerde oturduğu, %39,6'sının konutunun kendilerine ait olduğu ve %25,7'sinin de ailesinin yanında yaşadığı tespit edilmiştir. Kendisine ait evde oturanlarının oranının yüksek olması, sektör adına olumlu olarak değerlendirilmelidir.

İş yerlerindeki görevleri ve çalışma alanları ile ilgili bulgularda, çalışanların %90,2'sinin işçi, %2'sinin ustabaşı, %2'sinin teknisyen, %3,8'inin mühendis ve %2,0'sinin de yönetici olarak çalıştıkları görülmektedir (Çizelge 6).

Katılımcıların aylık gelirleri incelendiğinde %4,9'unun 1500-2000 TL, 40,2'sinin 2001-2500 TL, %37,3'ünün 2501-3000 TL, %12,7'sinin 3001-3500 TL ve %4,9'unun da 3501 TL ve üzeri aylık gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Aylık gelir durumu genel olarak değerlendirildiğinde, 41 çalışanın 2001-2500 TL aylık gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 7).

İşleme tesislerinde çalışanların büyük bir bölümünün işçi olması aylık gelir düzeyinin asgari ücret düzeyi olan 2001-2500 TL düzeyinde yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Ancak su ürünleri işleme tesislerinde aylık gelir düzeyinin önemli oranlarda farklılık göstermesi, sektörde tecrübe, eğitim ve unvan gibi değişkenlerin de ücretlendirme üzerinde etkili olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Su ürünleri işleme tesislerinde işçilerin aldıkları ücretler, ülkemizde diğer sanayi kollarında çalışan işçilerin aldıkları ücretler ile paralellik göstermektedir.

Katılımcıların bakmakla yükümlü olduğu kişi durumu değerlendirildiğinde; katılımcıların %27,5'inin kendileri dışında bakmakla yükümlü oldukları kimsenin olmadığı, %25,5'inin 1, %27,5'inin 2, %16,7'sinin 3 ve %2,9'unun ise 4 ve üzeri kişiye bakmakla yükümlü oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 8). Yine katılımcıların genç yaş grubunda bulunması katılımcıların bakmakla yükümlü oldukları kişinin olmadığı veya 1 ve 2 kişi grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. TÜİK'in 2018 yılında yayınladığı verilere göre Türkiye'de hane halkı büyüklüğü ortalamasının 3,4 olduğu ve tek kişilik hane halkı oranının arttığı ifade edilmiştir (TÜİK, 2019). Bu veri araştırmada bulunan sonuçları destekler niteliktedir.

Çalışmanın yapıldığı 2018 yılı itibarı ile sektör çalışanlarının %66,3'ünün 0-350 TL, %26,7'sinin 351-500 TL, %5,8'inin 501-700 TL ve %1,2'sinin de 701-1000 TL aylık kira giderlerinin olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların büyük bir bölümünün aylık kira giderinin 0-350 TL aralığında yoğunlaştığı görülmektedir (Çizelge 9). Su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin çoğunluğunun işçi olması, kırsal kesimde yaşmaları ve aylık gelir düzeylerinin asgari ücret düzeyinde olması, kira giderlerine yansımıştır.

Çizelge 10 incelendiğinde katılımcıların %5,1'inin 0-50 TL, %12,1'inin 51-100 TL, %12,1'inin 101-150 TL, %19,2'sinin 151-200 TL ve %51,5'inin de 201 TL ve üzeri aylık kültürel harcamalarının olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir.

Çalışanların yarısından fazlasının (%54,2) boş vakitlerini TV izleyerek ve dinlenerek geçirdikleri anlaşılmıştır (Çizelge 11). Katılımcılar genç yaş grubunda yoğunlaştıkları göz önünde bulunduğu için sinema, tiyatro ve diğer birtakım kültürel aktivitelere katılım gösterebilmektedirler. Yine işleme tesislerinde çalışanların iş yoğunluğunun fazla olması, dinlenmek için sinemaya gitme, kitap okuma ve diğer birtakım kültürel aktivitelere katılım sağlamalarında etkili olabilmektedir.

Çizelge 12 incelendiğinde katılımcıların %34,3'ünün ayda 1 kitaptan daha az, %6,9'unun aylık bir kitap, %2,9'unun aylık bir kitaptan fazla okuduğu belirlenirken %54,9'unun da kitap okumadığını ifade ettikleri belirlenmiştir. Kitap okuma alışkanlığı ülke genelinde olduğu gibi balıkçılık sektöründe de oldukça düşük düzeydedir. Yapılan araştırmalarda ülkemizde kitap okuma alışkanlığı oranının %53 düzeyinde olduğu belirlenmiştir (KONDA, 2020). Bu araştırmada katılımcıların %31,2'lik bölümünün kitap okumadığı belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların kitap okuma oranlarının, ülke ortalamasının altına düşmesinin önemli sebeplerinden birinin de işleme tesislerindeki yoğun çalışma koşullarının olduğu söylenebilir. Altun (2018), Karadeniz Bölgesi'ndeki su ürünleri işleme tesislerinde çalışanların %40,8'inin hiç kitap okumadığını, %17,1'inin de haftada bir kez kitap okuduğunu ifade ettiklerini belirlenmiştir. Sağlam ve Karadal (2016), çalışmalarında

Akdeniz Bölgesi'ndeki deniz balıkçıların %45,5'inin kitap okumadıklarını ifade ettiklerini belirlemiştir. Araştırmada elde edilen bu bulgu literatürde yer alan diğer çalışmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların %30,4'ünün sivil toplum kuruluşlarına üyeliğinin bulunduğu görülürken, %69,6'sının ise herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyeliğinin bulunmadığı belirlenmiştir. Su ürünleri işleme tesisi çalışanlarının boş zamanlarında en fazla gerçekleştirdikleri faaliyetin dinlenmek olduğu görülmektedir. İstanbul'daki su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin %52,9'unun boş zamanlarında dinlenmeyi tercih ettikleri belirlenirken, %17,2'sinin spor yaptıklarını ifade ettiklerini belirlemiştir.

Su ürünlerine ilişkin literatüre yer alan avcılık, yetiştiricilik ve işleme tesislerinin yapılarına yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda da katılımcıların genellikle 18-40 yaş aralığında bulunan genç çalışanlardan olduğu görülmektedir (Yücel, 2006; Doğan ve Yıldız, 2008; Çapkın ve ark., 2008).

Şahin Özen (2006), Tekirdağ'da deniz balıkçılığının sosyo-ekonomik durumunu incelediği araştırmasında katılımcıların %38,9'unun ortaöğretim mezunu oldukları, İstanbul ilinde faaliyet gösteren su ürünleri işleme tesislerinin yapısını incelediği çalışmasında tesislerde çalışan bireylerin %29,4'ünün lise ve dengi okullardan mezun olduklarını tespit etmiştir (Kara, 2010). Araştırmada elde edilen bu bulgu literatürde yer alan diğer çalışmaların bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Ülkemizde son yıllarda eğitim alanında yapılan değişiklikler ve 12 yıl kesintisiz eğitime geçilmesi ile ortaöğretim mezunlarının sayısı artış göstermiş. Bu da sektör çalışanlarına yansımıştır (Çeliker ve ark., 2008).

Su Ürünleri İşleme tesislerinde çalışma süreleri ile ilgili araştırmalarda; Altun (2018), Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren su ürünleri işleme tesislerindeki çalışanların ortalama çalışma sürelerinin 1-5 yıl olduğunu, Kara (2010), İstanbul ilinde su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin sektörde çalışma sürelerinin 6-10 yıl olduğunu tespit etmişlerdir. Yapılan çalışmadaki bulgular diğer çalışmalarla uyum göstermektedir.

Sektör çalışanlarında ev mülkiyeti konusundaki çalışmada Çeliker ve ark. (2008), Ege Bölgesi'nde balık avcılığı sektöründe faaliyet gösteren bireylerin %70,9'unun ev sahibi olduklarını tespit etmiştir. Doğan ve Yıldız (2008), Marmara Bölgesi'nde alabalık yetiştiriciliği sektöründe hizmet veren çalışanların %59,5'inin evlerinin mülkiyetlerinin kendilerine ait olduğu tespit etmişlerdir. İstanbul'da su ürünleri işletmelerinde çalışan bireylerin %67,1'inin evlerinin mülkiyetinin kendilerine ait olduğunu belirlemişlerdir (Çağlak ve ark., 2012). Ege ve Marmara Bölgesinde sektör çalışanlarının ev sahibi olma oranı bizim çalışmamızdan daha yüksektir.

Çizelge 9. Katılımcıların aylık kira gideri değişkenine ilişkin dağılımları
Table 9. Distribution of the monthly rental expense variable of the participants

Aylık kira gideri (TL)	Frekans	Yüzde
0-350	57	66,3
351-500	23	26,7
501-700	5	5,8
701-1000	1	1,2
1000 TL ve üzeri	0	0
Toplam	86	100,0

Çizelge 10. Katılımcıların aylık kültürel harcamalarına ilişkin dağılımları

Table 10. Distribution of monthly cultural expenditures of the participants

Aylık sağlık gideri (TL)	Frekans	Yüzde
0-50	5	5,1
51-100	12	12,1
101-150	12	12,1
151-200	19	19,2
201 TL ve üzeri	51	51,5
Toplam	99	100,0

Çizelge 11. Katılımcıların boş zamanlarını değerlendirme tablosu

Table 11. Table of evaluation of participants' free time

Boş vaktinizde ne yapıyorsunuz?	Frekans	Yüzde
Spor yapmak	11	13,3
TV İzlemek	18	21,7
Gezmek	24	28,9
Kitap Okumak	3	3,6
Dinlenmek	27	32,5
Toplam	83	100,0

Çizelge 12. Kitap okuma alışkanlıkları dağılımı

Table 12. Distribution of reading habits

Kitap okuma alışkanlığınız nedir?	Frekans	%
Aylık 1'den az	35	34,3
Aylık 1	7	6,9
Aylık 1'den fazla	3	2,9
Okumuyorum	56	54,9
Toplam	83	100,0

Beyşehir'de bulunan su ürünleri işleme tesislerindeki çalışanların sosyo-ekonomik durumlarını incelediği çalışmada, katılımcıların %87,4'ünün işçi pozisyonunda çalıştığı tespit edilmiştir (Çapkın ve ark., 2008). Su ürünleri işleme tesislerinde gerçekleştirilen işlerin yoğun güç gerektirmeleri ve genellikle boylama, kabuktan çıkarma ve iç organ çıkarma gibi işlemlerin gerçekleştirilmesi gibi unsurlar göz önüne bulundurulduğunda tesislerde işçi sayısına duyulan ihtiyacın daha fazla olduğunu göstermektedir. Ustabaşı ve tekniker gibi elemanlar daha çok çalışanlar ile idare arasında iletişimi sağlayan pozisyonlar olmaları nedeniyle iş yerlerinde en az kadro bulan görev türü değişkeni olmuştur.

Katılımcıların aylık gelir durumu genel olarak değerlendirildiğinde 2001-2500 TL aylık gelir düzeyinde yoğunlaştıkları görülmektedir (Çizelge 7). Su ürünleri işleme tesislerinde işçilerin aldıkları ücretler, ülkemizde diğer sanayi kollarında çalışan işçilerin aldıkları ücretler ile paralellik göstermektedir. Benzer çalışmada Karadeniz Bölgesi'ndeki su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin %31,2'sinin aylık gelir düzeylerinin asgari ücret düzeyi olan 1200-1500 TL arasında değiştiğini (Çapkın ve ark., 2008), Bitlis'te su ürünleri yetiştiriciliğinde çalışanların büyük bir bölümünün asgari ücret düzeyinde aylık gelire sahip olduğunu belirlemişlerdir (Buruç, 2018). İşçi statüsünde çalışan katılımcıların ücretleri genel olarak Türkiye'de asgari ücret düzeyindedir.

Katılımcıların önemli bir bölümünün bekâr olması bakmakla yükümlü oldukları kişi olmadığını göstergesidir (Çizelge 8). Altun (2018), çalışmada katılımcıların %33,1'inin hane halkı büyüklüğünün 4 olduğu belirlenmiştir. Kara (2010), İstanbul'da su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin ortalama hane halkı büyüklüğünün 4 olduğunu tespit etmiştir.

Katılımcıların büyük bir bölümünün aylık kira giderinin 0-350 TL aralığında yoğunlaştığı görülmektedir (Çizelge 9). Kara (2010), İstanbul'da su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin aylık kira gelirlerinin ortalama 500-1000 TL aralığında değiştiğini tespit etmiştir. Çağlak ve ark., (2012), Balıkesir'deki su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin aylık kira giderlerinin 500-750 TL aralığında değiştiğini tespit etmiştir. Kira giderleri şehirlerin farklı bölgelerine göre bile önemli farklılık göstermektedir. Daha kırsal bölgelerde yaşayanların kira giderleri düşük olmaktadır.

Çalışanların yarısından fazlasının (%54,2) boş vakitlerini TV izleyerek ve dinlenerek geçirdikleri, kültürel etkinliklere fazla zaman ve para ayıramadıkları anlaşılmaktadır (Çizelge 10, Çizelge 11). Marmara Bölgesi'nde gökkuşağı alabalığı yetiştiriciliğinde çalışan bireylerin kültürel harcamalarının oldukça düşük düzeyde olduğunu belirlemiştir (Doğan ve Yıldız (2008). Bu durum araştırmada elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Kitap okuma alışkanlığı ülke genelinde olduğu gibi balıkçılık sektöründe de oldukça düşük düzeydedir (Çizelge 12). Yapılan araştırmalarda ülkemizde kitap okuma alışkanlığı oranının %53 düzeyinde olduğu belirlenmiştir (KONDA, 2020). Bu araştırmada katılımcıların %31,2'lik bölümünün kitap okumadığı belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların kitap okuma oranlarının, ülke ortalamasının altına düşmesinin önemli sebeplerinden birinin de işleme tesislerindeki yoğun çalışma koşullarının olduğu söylenebilir. Altun (2018), Karadeniz Bölgesi'ndeki su ürünleri işleme tesislerinde çalışanların %40,8'inin hiç kitap okumadığını, %17,1'inin de haftada bir kez kitap okuduğunu ifade ettiklerini belirlemiştir. Sağlam ve Karadal (2016), çalışmada Akdeniz Bölgesi'ndeki deniz balıkçıların %45,5'inin kitap okumadıklarını ifade ettiklerini belirlemiştir. Araştırmada elde edilen bu bulgu literatürde yer alan diğer çalışmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Karadeniz Bölgesi'ndeki su ürünleri işleme tesislerinde çalışan katılımcıların tamamının (%100) sosyal güvenceye sahip oldukları belirlenmiştir. Su ürünleri sektörüne yönelik literatürde yer alan çalışmalarda, çalışanların %60-%90 oranları aralığında sosyal güvenceye sahip oldukları tespit edilmiştir (Çeliker ve ark., 2008; Doğan ve Yıldız, 2008; Kara, 2010). Balıkesir'deki su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin %96,6'sının sosyal güvenceye sahip olduklarını belirlemişlerdir (Çağlak ve ark., (2012). Günümüzde insanların sosyal güvenceye yönelik bilgilerinin ve hassasiyetlerinin artması tüm alanlarda olduğu gibi su ürünleri sektöründe de sosyal güvencesiz işçi çalıştırılmasını asgari düzeye indirmiştir. Yine devlet mekanizmalarının sigortasız işçi çalıştırılmasına yönelik uyguladığı yaptırımlar ve bu konudaki denetim mekanizmalarının etkili bir biçimde çalışması gibi unsurlar da sigortasız işçi çalıştırılmasını engelleyen en önemli unsurlardan biridir. Su ürünleri sektöründe sosyal güvenceye sahip çalışan oranının yüksek

olmasında etkili olan unsurlardan biri de devletin söz konusu işletmelere çalıştırdıkları sigortalı işçi oranında teşvik vermesidir.

Katılımcıların %30,4'ünün sivil toplum kuruluşlarına üyeliğinin bulunduğu görülürken, %69,6'sının ise herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyeliğinin bulunmadığı belirlenmiştir. Kara (2010), İstanbul'daki su ürünleri işleme tesislerinde çalışan bireylerin %52,9'unun boş zamanlarında dinlenmeyi tercih ettikleri belirlenirken, %17,2'sinin spor yaptıklarını ifade ettiklerini belirlemiştir. Aydın ve Sayılı (2009), Samsun'daki alabalık yetiştiriciliği işletmelerinde çalışan bireylerin büyük bir bölümünün boş zamanlarını dinlenerek geçirdiklerini belirlemiştir.

Sonuç ve Öneriler

Karadeniz Bölgesi işleme tesislerinde çalışanların ekonomik durumunu belirleme ilgili çalışmamızda, ankete katılanların %40,2'sinin aylık gelirlerinin 2001-2500 TL arasında olduğu, katılımcıların %90,2'sinin işçi, %2'sinin ustabaşı, %2'sinin teknisyen, %3,8'inin mühendis olduğu tespit etmiştir. Sektör çalışanlarının %66,3'ünün 0-350 TL, aylık kira giderlerinin ile en yüksek orana sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sosyal durumları incelendiğinde, %5,9'unun ilkokul, %19,6'sının ortaokul, %35,3'ünün lise, %24,5'inin yüksekokul ve %14,7'sinin de üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Eş ve çocuk çalışma durumuna göre %33,3'ünün eşlerinin, %2,0'sinin çocuklarının çalıştığı, %59,8'inin ise evlerinde kendisinden başka hiç kimsenin çalışmadığı sonuçları ortaya koyulmuştur.

Çalışanların çalıştıkları işe yönelik görüşlerinin genel olarak olumlu düzeyde olduğu belirlenmiştir. Günümüzde işsizlik oranının oldukça yüksek olması, enflasyon oranlarının artmasıyla birlikte yaşam koşullarının zorlaşması ve teknolojik değişimlere bağlı olarak yaşam standartlarının artması gibi durumların, katılımcıların sahip oldukları işe yönelik görüşlerini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Ayrıca katılımcıların eğitim durumları göz önünde bulundurulduğunda iş bulma alanlarının sınırlı olduğu söylenebilir. Bölgede balıkçılık faaliyetlerinin önemli iş kollarından biri olması, yöre halkının su ürünleri sektörüne yakın olmasında ve işlerine yönelik olumlu görüşlere sahip olmalarında etkili olduğu söylenebilir.

Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren su ürünleri işleme tesisinde çalışan bireylerin genel olarak asgari ücret düzeyinde ücret aldıkları ve genel olarak çalıştıkları işten memnun oldukları, sosyal güvenceye sahip oldukları araştırma sonucunda belirlenmiştir. Sonuç olarak çalışanların sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük ve orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Ülkemizde çalışma şartları ve ekonomik durumlar ortadadır. Özellikle Covid-19 pandemisi sürecinde bulunduğumuz bu günlerde, diğer çalışma alanlarında olduğu gibi su ürünleri sektöründe çalışanlarda zorluklar içerisindedir. Türkiye için çok önemli olan ve sürekli gelişme gösteren su ürünleri sektör çalışanlarının mesleki olarak donanımlarının sağlanması, sosyal ve kültürel imkanlarının geliştirilmesi, iş sürekliliğinin sağlanması, meslekte yeterliliği yüksek olan "Su Ürünleri Mühendisleri"ne daha çok çalışma imkânı verilmesi, iş sürekliliğinin sağlanması ile sosyo-ekonomik durumlarının

iyileştirilmesinin sektör gelişimi için çok önemli olduğu düşünülmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma Prof. Dr. M. Emin ERDEM'in danışmanlığında, Selahattin ÇOBAN tarafından hazırlanmış olan "Karadeniz Bölgesinde Bulunan İşleme Tesislerinde Çalışanların Sosyo-Ekonomik Durumlarının İncelenmesi ve Tükenmişlik Faktörünün Etkisi" isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Altınbaş N, Menekşe A. 2000. Marine Resources. The Second Marine Shura, İstanbul: The Government Marine Press.
- Altun MA. 2018. Karadeniz Bölgesi Su Ürünleri İşleme Tesisi Çalışanlarının Bazı Demografik Özelliklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Rize.
- Aydın O, Sayılı M. 2009. Samsun ilinde alabalık işletmelerinin yapısal ve ekonomik analizi. GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 26(2): 97-107. doi: 10.7161/2014.29.1.36
- Buruç O, Kızak V. 2018. Bitlis ilinde su ürünleri yetiştiriciliği yapan işletmecilerin sosyo-ekonomik analizi. Menba Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 4(2): 1-6.
- Çeliker SA, Korkmaz Ş, Demir A, Gül U, Dönmez İ, Kalanlar Ş. 2008. Akdeniz Bölgesinde Su Ürünleri Avcılığı Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Analizi, Tarım Köyişleri Bakanlığı Projesi; ISBN 978-975-407-293-8, Yayın No:179.
- Çağlak E, Karşı B, Çağlak S. 2012. Su ürünleri işleme tesislerinde çalışanların sosyo-ekonomik analizi: Balıkesir Örneği. İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi, 27: 47-67. doi: 10.35229/j383122
- Çapkın K, Korkut, SO, Şevik R, Olgun M. 2008. Beyşehir bölgesindeki su ürünleri işleme tesislerinin yapısı ve sorunlarının belirlenmesi. Journal of FisheriesSciences.com, 2(3): 466-474.
- Doğan K, Yıldız M. 2008. Marmara Bölgesi gökkuşuğu alabalığı işletmelerinde çalışanların sosyo-ekonomik analizi. İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 23: 17-27. doi: 10.22392/e441033
- Demirkol F, Yüksel F. 2013. Uzunçayır Baraj Gölü (Tunceli) balık faunası. Yunus Araştırma Bülteni, 2: 35-44. doi: 10.17693/y235393
- Franquesa R, Malouli IM, Alarcon JA. 2001. Feasibility assessment for a data-base on socioeconomic indicators for Mediterranean fisheries. Studies and Reviews. General Fisheries Commission for the Mediterranean. No. 71. Rome, FAO. ISBN: 9251046433
- Kara M. 2010. İstanbul İlinde Su Ürünleri İşleme Sanayisinin Durumunun İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- KONDA, 2020. Türkiye Okuma Kültürü Araştırması, 2019 OKUYAY Çalışmaları.
- Onay N, Erdoğan Sağlık M. 2020. Keçiören (Ankara) İlçesi balık satış işletmelerinde çalışanların sosyo-ekonomik analizi. *Anadolu Çevre ve Hayvancılık Bilimleri Dergisi*: 5(3): 325-329. doi: 10.35229/jaes.751673
- Sağlam E, Karadal E. 2016. Akdeniz Bölgesi sahil şeridi deniz balıkçılığının sosyo-ekonomik yapısı. Süleyman Demirel Üniversitesi Eğirdir Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 12(2): 158-169
- Şahin Özen S. 2006. Tekirdağ ili deniz balıkçılığının sosyo-ekonomik durumu ve pazarlama yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Edirne.

- TUİK, 2019. 2017 yılında ülkemizde su ürünleri işleme sektöründe istihdam verileri.
- TUİK, 2021. Türkiye İstatistik Kurumu, Su Ürünleri İstatistikleri 2020 verileri.
- Ulucan Şahin A. 2020. <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/448/su-urunleri-yetistiriciliginde-7-kat-uretim-artisi>.
- Yücel Ş. 2006. Orta Karadeniz Bölgesi balıkçılığı ve balıkçıların sosyo-ekonomik durumu. *Su Ürünleri Dergisi* 23(3): 529-532.
- Yücel Ş. Acar G. 2018. Su ürünleri kooperatifleri yöneticilerinin sosyo-ekonomik durumu ve kooperatiflerin sorunlarına bakışı, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 7(2): 57-66.